

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

ΟΔΗΓΟΣ

Συμμετέχουν 9 Πιλοτικά Σχολεία

1^ο ΕΠΑ.Λ. Δάφνης, 1^ο ΕΠΑ.Λ. Καισαριανής, 1^ο ΕΠΑ.Λ. Δραπετσώνας,
3^ο ΕΠΑ.Λ. Σιβιτανιδείου, 3^ο ΕΣΠΕΡΙΝΟ ΕΠΑ.Λ. Αγίων Αναργύρων,
1^ο ΕΠΑ.Λ. Χαλκίδας, 2^ο ΕΠΑ.Λ. Χαλκίδας, ΕΠΑ.Λ. Λαγκαδά,
1^ο ΕΠΑ.Λ. Μυτιλήνης

Αριστείδης Τσιατούχας

Αθήνα 2018

ΟΛΟΙ ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ
ΣΤΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ
ΥΠΗΡΞΑΝ ΠΑΙΔΙΑ

Μην Ξεχνάτε ότι...

χρειάζονται 26 μήνες για να χαμογελάσουμε και 62 για να συνοφρυωθούμε

Πίνακας περιεχομένων

Στόχοι της καινοτομίας:	5
Υλοποίηση /Εφαρμογή	5
Πριν την εφαρμογή	5
Κατά την εφαρμογή	6
Μετά την εφαρμογή	6
Ο καθηγητής αναφοράς (σύμβουλος):	7
Βασικές προϋποθέσεις για την επιτυχία της.....	7
εφαρμογής του θεσμού του Σύμβουλου Καθηγητή:.....	7
Χαρακτηριστικά ενός Συμβούλου Καθηγητή	7
Τι δεν πρέπει να επιδιώκουμε	8
Σκοπός του θεσμού	8
Η θέσπιση βασικών κανόνων	8
Ο ρόλος του Συμβούλου	9
Απαραίτητες δεξιότητες.....	10
ΤΕΧΝΙΚΕΣ.....	12
Ακρόαση/ Προσοχή.....	12
Ανταπόκριση	12
Ερωτήσεις	12
Ενεργητική Ακρόαση.....	13
Οδηγίες για ουσιαστική επικοινωνία	13
Χειρισμός αντιρρήσεων	13
Επικοινωνία με ένα θυμωμένο μαθητή	13
Σύμβουλος Καθηγητής και Αποκάλυψη Ενδοοικογενειακής Βίας.....	14
<i>Σωματικές ενδείξεις (ιδιαίτερα όταν αυτές εμφανίζονται μετά από</i> <i>απουσία του παιδιού από το σχολείο)</i>	14
Πώς μπορεί να αντιδράσει ο Εκπαιδευτικός σε μία Αποκάλυψη;.....	14

Ο Ρόλος του Εκπαιδευτικού στην αντιμετώπιση της κακοποίησης των παιδιών	16
Πού κάνω αναφορά γραπτώς για την ενδοοικογενειακή βία;	17
Γιατί πρέπει να αναφέρω το περιστατικό;	18
Άρθρο 23 - Νόμος 3500/2006 - Υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών	18
ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	18
Βασικές Οδηγίες Πρώτης Συνάντησης	19
Βασικές Οδηγίες Δεύτερης Συνάντησης.....	22
Παράδειγμα συζήτησης Σύμβουλου Καθηγητή με Μαθητή	24

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΟΔΗΓΙΕΣ

Ο θεσμός του καθηγητή αναφοράς (Συμβούλου) εντάσσεται στις καινοτόμες δράσεις και ήδη υλοποιείται σε πολλά σχολεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με πολύ θετικά αποτελέσματα. Βασικός σκοπός της δράσης είναι η συστηματική υποστήριξη των μαθητών στη σχολική ζωή και η δημιουργία θετικού κλίματος στη σχολική κοινότητα.

Στόχοι της καινοτομίας:

- Να υποδεχθεί και να στηρίξει τους νεοεισερχόμενους μαθητές, ώστε η προσαρμογή τους στο σχολικό περιβάλλον να είναι ομαλή και ευχάριστη.
- Να βελτιωθούν οι σχέσεις εκπαιδευτικών – μαθητών, να αποφευχθούν οι συγκρούσεις, να οικοδομηθούν σχέσεις εμπιστοσύνης και να βελτιωθεί το σχολικό κλίμα.
- Να αποτελέσει γέφυρα επικοινωνίας και συνεργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς.
- Να εντοπίσει τα ποικίλα προβλήματα που αναστέλλουν τη γνωστική πρόοδο των μαθητών.
- Να συμβάλει στην αυτό-βελτίωση του ίδιου του εκπαιδευτικού και στην αναβάθμιση του έργου που προσφέρει.
- Να παρέμβει δραστικά παραπέμποντας μαθητές και γονείς σε δομές, όπως το ΚΕΔΔΥ και το ΚΕΣΥΠ, σε περιπτώσεις που αντιμετωπίζουν προβλήματα (π.χ. μη διαγνωσμένες μαθησιακές δυσκολίες, παραβατική συμπεριφορά, κλπ.) και να δικτυώσει το σχολείο και τις οικογένειες των μαθητών με τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας της κοινότητας.
- Να δικτυώσει τη σχολική μονάδα με άλλες σχολικές μονάδες που υλοποιούν τη δράση και να προωθήσει την επικοινωνία και την ανταλλαγή εμπειριών ανάμεσα τους.
- Να προωθήσει το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία.

Υλοποίηση /Εφαρμογή

Οργανωτικά στοιχεία

Πριν την εφαρμογή

- Συγκροτείται μία ομάδα εκπαιδευτικών που επιθυμούν να υλοποιήσουν τη δράση. Ορίζεται ένας από αυτούς ως συντονιστής, που έχει τις ίδιες ακριβώς υποχρεώσεις με τους υπόλοιπους συναδέλφους.
- Η ομάδα εκπαιδεύεται στην ενεργητική ακρόαση και σε βασικές αρχές ομαδικής συνεργασίας (σε συνεργασία με υποστηρικτικές δομές). Συνεργάζεται επίσης με όσα σχολεία υλοποιούν ήδη τη δράση, ώστε να καρπωθεί την πείρα τους. Παράλληλα, εντός της ομάδας πραγματοποιούνται ενδεδειγμένες δοκιμές και εναλλαγές ρόλων. Τέλος, μπορεί να ανατρέξει σε σχετική βιβλιογραφία.
- Η ομάδα μπορεί να διατηρεί ημερολόγιο καταγραφής των συναντήσεων, το ίδιο και ο κάθε εκπαιδευτικός. Σκοπός είναι η καταγραφή και ο εμπλουτισμός των εμπειριών αλλά και η μεθοδολογία χειρισμού στα διάφορα προβλήματα που προκύπτουν.
- Η δράση υλοποιείται μετά από απόφαση του Συλλόγου Διδασκόντων και με την καθοδήγηση και υποστήριξη του συμβούλου παιδαγωγικής ευθύνης. Κατόπιν, ενημερώνεται η Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Η ομάδα ενημερώνει, με τη σύμφωνη γνώμη της Διεύθυνσης του σχολείου, τον Σύλλογο Γονέων.

Κατά την εφαρμογή

Στην αρχή της σχολικής χρονιάς η ομάδα:

- Ενημερώνει εκ νέου τον Σύλλογο Διδασκόντων, αλλά και τον Σύλλογο Γονέων. Εν συνεχεία ενημερώνει δια ζώσης κάθε τμήμα της Α΄ Τάξης για την ύπαρξη και το σκοπό της δράσης. Την ενημέρωση αναλαμβάνουν οι πιο «επικοινωνιακοί» εκπαιδευτικοί (ομάδα δύο εκπαιδευτικών) ή επιλέγεται όποιος τρόπος κρίνει η ομάδα. Αναρτώνται επίσης ανακοινώσεις (εύληπτες και επικοινωνιακές για τα παιδιά) σε κάθε τμήμα, στο γενικό πίνακα ανακοινώσεων και στην ιστοσελίδα του σχολείου.
- Αναθέτει, με τρόπο που η ίδια θα επιλέξει, 4-5 μαθητές σε κάθε καθηγητή αναφοράς (Σύμβουλο). Μπορεί να ζητήσει εδώ και συμβο(υ)λή από κάποια υποστηρικτική δομή.
- Ο κάθε καθηγητής αναφοράς (Σύμβουλος) καλεί στην πρώτη συνάντηση κάθε μαθητή ξεχωριστά. Τον ενημερώνει για τη δράση και ορίζουν από κοινού τα όρια της συζήτησης. Ο Σύμβουλος τηρεί όλες τις αρχές της ενεργητικής ακρόασης. Η συζήτηση δεν πρέπει να υπερβαίνει για κάθε μαθητή τα 10-15 λεπτά της ώρας και γίνεται συνήθως σε κάποιο κενό του εκπαιδευτικού και σε προκαθορισμένο χώρο. Κατά τη συνάντηση ορίζεται και το πρόγραμμα των υπόλοιπων συναντήσεων. Μετά τη συνάντηση (όχι κατά τη διάρκειά της), ο Σύμβουλος μπορεί να κρατήσει ημερολόγιο της συνάντησης, αν επιθυμεί. Είναι αυτονόητο ότι πρέπει να τηρείται η εχεμύθεια και η αρχή της προστασίας προσωπικών δεδομένων.
- Η ομάδα ορίζει τακτικές και έκτακτες συναντήσεις, όπου τίθενται ανοικτά προς συζήτηση όλα τα ζητήματα από τις επιμέρους συζητήσεις. Οι συναντήσεις αυτές έχουν το ρόλο τόσο της αξιολόγησης της εφαρμογής της δράσης, όσο και της ανατροφοδότησης. Καλό είναι οι τακτικές και έκτακτες συναντήσεις να συντονίζονται από ψυχολόγο, με στόχο την παροχή εξειδικευμένων οδηγιών και συμβουλών προς τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς. Ο ίδιος ο εκπαιδευτικός αναφοράς (σύμβουλος) σε καμιά περίπτωση δεν αναλαμβάνει τον ρόλο του ψυχολόγου ή του ψυχοθεραπευτή. Σε περιπτώσεις που η ομάδα αδυνατεί να παρέμβει ή το θέμα είναι εκτός των αρμοδιοτήτων της, ζητά συλλογικά τη συνδρομή αρμόδιου φορέα.

Μετά την εφαρμογή

- Στο τέλος της σχολικής χρονιάς η ομάδα συνεδριάζει για την αξιολόγηση της δράσης. Κάθε καθηγητής αναφοράς (σύμβουλος) μπορεί να καταθέσει με όποιον τρόπο επιθυμεί την εμπειρία του από τη συμμετοχή του στη δράση. Όλες οι επιμέρους αξιολογήσεις, καθώς και η τελική, καθαρογράφονται και κατατίθενται στο αρχείο του θεσμού, ως βοήθημα για τη νέα σχολική χρονιά.
- Μετά την αξιολόγηση ενημερώνεται η Διεύθυνση του σχολείου και οι σύλλογοι διδασκόντων και γονέων. Εφόσον εκφραστεί πρόθεση για νέα μέλη, η ομάδα φροντίζει για την επιμόρφωση του νέου μέλους.

Γενικές επισημάνσεις

Ο καθηγητής αναφοράς (Σύμβουλος):

- Συναντά, κατόπιν προγραμματισμού, τους μαθητές που του έχουν ανατεθεί, τους συστήνεται, τους γνωρίζει, εξηγεί το ρόλο του και καθορίζει τις διαδικασίες (πού θα συναντώνται, κάθε πότε κλπ).
- Παρακολουθεί και βοηθά στην προσαρμογή των μαθητών της Α΄ Τάξης στο νέο τους περιβάλλον.
- Ενημερώνεται από τους συναδέλφους του και από τους μαθητές και για την πρόοδό τους.
- Προσπαθεί με συμβουλές και υποδείξεις να βοηθήσει σε θέματα προσαρμογής, μελέτης, σχέσεων κλπ.
- Παρακολουθεί τη συμπεριφορά τους και παρεμβαίνει, αν χρειαστεί.
- Ενημερώνεται πρώτος αυτός από τους άλλους συναδέλφους για πιθανά μαθησιακά ή άλλα προβλήματα των αντίστοιχων μαθητών.
- Προσπαθεί να είναι άμεσα διαθέσιμος για τους μαθητές, π.χ. στην αυλή, στα διαλείμματα, στις εκδρομές.
- Επικοινωνεί, αν χρειάζεται, με τους γονείς.
- Ενημερώνει τη Διεύθυνση του Σχολείου για θέματα των αντίστοιχων μαθητών που κρίνει ότι χρειάζονται περαιτέρω και εξειδικευμένη αντιμετώπιση.
- Προσπαθεί να καλλιεργήσει στους μαθητές μεταγνωστικές δεξιότητες, δηλαδή τρόπους αποτελεσματικής μάθησης.

Διευκρινίσεις: επιμέρους διαδικαστικά ζητήματα αντιμετωπίζονται από κοινού εντός της ομάδας με κριτήρια που η ίδια θα ορίσει. [iii]

Βασικές προϋποθέσεις για την επιτυχία της εφαρμογής του θεσμού του Συμβούλου Καθηγητή

- A. **Ο Σύμβουλος** πρέπει να είναι πρόθυμος να βοηθήσει τον μαθητή
- B. **Ο μαθητής** πρέπει να επιθυμεί να συμμετέχει.

Χαρακτηριστικά ενός Συμβούλου Καθηγητή

- να νοιάζεται για τον μαθητή
- να μπορεί να δημιουργήσει το κατάλληλο κλίμα εμπιστοσύνης και ασφάλειας
- να είναι εχέμυθος
- να σέβεται τον μαθητή και να αποδέχεται τις απόψεις και τις αξίες του ακόμα και αν διαφοροποιούνται από τις δικές του
- να έχει άνευ όρων αποδοχή του άλλου
- να είναι γνήσιος και αυθεντικός (να είναι ο εαυτός του και να μην προσποιείται)
- να έχει ενσυναίσθηση
- να μπορεί να διακρίνει πότε ένας μαθητής χρειάζεται παραπομπή σε ειδικό
- να είναι ευχάριστος και χαμογελαστός
- να είναι διακριτικός και ευγενικός
- να είναι υποστηρικτικός [i]

Τι δεν πρέπει να επιδιώκουμε :

- A. Να ικανοποιηθεί απλώς ο μαθητής
- B. Να λύσει ο Σύμβουλος τα προβλήματα του μαθητή

Σκοπός του θεσμού

Οι σκοποί της συνάντησης πρέπει να ορίζονται με βάση τις **ανάγκες** του μαθητή και όχι με άξονα τις επιθυμίες του Συμβούλου ή οποιουδήποτε άλλου.

Σκοπός του θεσμού του Συμβούλου Καθηγητή είναι να διευκολύνει τον μαθητή να πετύχει τις απαραίτητες αλλαγές στη συμπεριφορά του ή στη συμπεριφορά των άλλων, ώστε να εξασφαλίσει την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του δυναμικού του.

Επίσης, να βοηθήσει τον μαθητή να εξελιχθεί σε έναν άνθρωπο που μέσω της δικής του βούλησης θα ελέγχει την πορεία της ζωής του και αυτά που του συμβαίνουν, θα πρωταγωνιστεί στη ζωή του, θα προγραμματίζει τις ενέργειές του και θα θέτει στόχους, θα αποφασίζει για τον εαυτό του, θα τον αποδέχεται και θα αντισταθμίζει αποτελεσματικά τυχόν αδυναμίες του. [ii]

Η θέσπιση βασικών κανόνων

1. Ο Σύμβουλος Καθηγητής προσπαθεί να τηρεί το χρονοδιάγραμμα συναντήσεων με τους μαθητές. Είναι καλό να συναντιέται με τους μαθητές περίπου ανά 15 ημέρες. Αν υπάρχουν θέματα που απαιτούν συχνότερες συναντήσεις, ο Σύμβουλος πρέπει να ανταποκριθεί.
2. Ο Σύμβουλος Καθηγητής πηγαίνει ο ίδιος στην τάξη και παίρνει τον μαθητή, αφού ζητήσει και από τον ίδιον και από τον διδάσκοντα τη συγκατάθεσή τους.
3. Μετά τη συνάντηση επιστρέφει μαζί με τον μαθητή στην τάξη του και ευχαριστεί τον διδάσκοντα καθηγητή.
4. Καλό είναι, δηλαδή, μετά τη συνάντηση ο μαθητής να μην επιστρέψει μόνος του στην τάξη ούτε να του ζητηθεί να στείλει εκείνος τον επόμενο μαθητή στον χώρο της συνάντησης. (Αυτό δημιουργεί άγχος και ανασφάλεια στον διδάσκοντα, αφού κανείς δεν μπορεί να ελέγξει αν ο μαθητής θα πάει πραγματικά στη συνάντηση ή στο προαύλιο ή αν θα καθυστερήσει να πάει στην συνάντηση). Παραλαμβάνοντας και επιστρέφοντας οι ίδιοι τον μαθητή στην τάξη δείχνουμε έμπρακτα ότι νοιαζόμαστε γι' αυτόν.
5. Ο Σύμβουλος δεν παίρνει ταυτόχρονα περισσότερους από έναν μαθητές.
6. Η συνάντηση διαρκεί περίπου 10 - 15 λεπτά. Αν χρειαστεί, όμως, μπορεί να διαρκέσει περισσότερο, ανάλογα με το θέμα συζήτησης και την ανάγκη που μπορεί να εμφανιστεί. Από την άλλη, μπορεί να διαρκέσει λιγότερο από 10 λεπτά, αν ο μαθητής δεν έχει να μας πει κάτι.

7. Δεν συζητάμε με τρίτους αυτά που μας έχει εκμυστηρευτεί ο μαθητής. Πρέπει να τηρούμε απαραβίαστα την εχεμύθεια σε ό,τι μας έχει πει. Μπορούμε να μεταφέρουμε σε τρίτο άτομο κάτι που μας έχει πει, μόνο αν υπάρχει ανάγκη και, φυσικά, με την άδειά του. Αν, από αυτά που μας έχει πει, κρίνουμε ότι κινδυνεύει είτε ο ίδιος μαθητής είτε κάποιος άλλος, είμαστε υποχρεωμένοι να παραπέμψουμε το θέμα σε ψυχολόγο, σε κατάλληλη δομή ή σε αρμόδια αρχή. Η εχεμύθεια ισχύει όχι μόνο για την τρέχουσα σχολική χρονιά αλλά για πάντα.
8. Δεν μεταφέρουμε στην ολομέλεια των Συμβούλων θέματα που μας έχει εκμυστηρευτεί ο μαθητής.
9. Οι συναντήσεις γίνονται πάντα σε προστατευμένο χώρο και όχι στην τάξη (είτε κατά τη διάρκεια μαθήματος είτε στο διάλειμμα). Προστατευμένος χώρος είναι μια αίθουσα στην οποία δεν υπάρχει οπτική ή ακουστική πρόσβαση για κάποιον άλλον.
10. Κρατάμε σημειώσεις αμέσως μετά από κάθε συνάντηση, ώστε να μπορούμε να θυμόμαστε τι μας έχει πει ο μαθητής. Προσέχουμε να τις φυλάσσουμε σε μέρος ασφαλές (όχι στον χώρο του σχολείου).
11. Πριν από κάθε συνάντηση ρίχνουμε μια ματιά στις σημειώσεις που είχαμε κρατήσει, ώστε να σχεδιάσουμε ένα πλάνο των ερωτήσεων που θα κάνουμε και των θεμάτων που μπορεί να συζητηθούν.
12. Κατά τη διάρκεια μιας συνάντησης είμαστε εκεί αποκλειστικά για τον μαθητή μας, δεν διακόπτουμε την συζήτηση επειδή θυμηθήκαμε κάποια δουλειά που έχουμε ή για να απαντήσουμε στο κινητό μας.

Ο ρόλος του Συμβούλου

Ο Σύμβουλος δείχνει έναν «άνευ όρων» σεβασμό για τον μαθητή, ζεστασιά, ενδιαφέρον, γνησιότητα και κατανόηση των σκέψεων και των συναισθημάτων του.

Αυτό που πραγματικά βοηθάει έναν Σύμβουλο καθηγητή στο να εξελιχτεί περισσότερο είναι η πρακτική εξάσκηση. Επικοινωνώντας με τους μαθητές διαπιστώνει τι βοηθάει περισσότερο, τι δεν πήγε καλά, τι έφταιξε, τι χρειάζεται να γίνει κλπ. Επίσης, αυτό που έχει σημασία είναι το να είναι κανείς ανοιχτός στην εμπειρία, αλλά και να κάνει αυτοκριτική, προσπαθώντας να απαλλαγεί από ενδεχόμενους μηχανισμούς άμυνας, αν κάτι δεν πάει καλά, και να προσπαθεί να βελτιώνεται χρησιμοποιώντας εποικοδομητικά την εμπειρία του. *Μαθαίνουμε και μέσα από τα λάθη μας, που είναι λίγο - πολύ αναπόφευκτα, αφού κανείς δεν είναι τέλειος.*

Επίσης μπορεί να μάθει αρκετά πράγματα και να εξασκηθεί παίρνοντας μέρος σε βιωματικά σεμινάρια Συμβουλευτικής.

Το σημαντικότερο, όμως, είναι η ικανότητα του Συμβούλου να δημιουργεί συναισθηματική επαφή με τον μαθητή. Δηλαδή να μην κάνει ερωτήσεις μηχανικά, αλλά να μπορεί να λειτουργεί με ενσυναίσθηση δηλαδή να μπορεί να μπει στη θέση του άλλου. [ii]

Απαραίτητες δεξιότητες

Α. Ίσως η πιο βασική δεξιότητα είναι η ικανότητα του Συμβούλου **να είναι καλός ακροατής**. Αυτό προϋποθέτει επαγρύπνηση για τα **λεκτικά και μη λεκτικά μηνύματα** του μαθητή, στα οποία πρέπει να ανταποκρίνεται.

Λεκτικά μηνύματα: Μερικές φορές, ο τρόπος με τον οποίο προσπαθούμε να εκφραστούμε για να επικοινωνήσουμε με τους άλλους αποκαλύπτει περισσότερα για την κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε απ' ό,τι αυτά τα οποία λέμε. Έτσι, **είναι σημαντικό όχι μόνο το τι λέει κανείς, αλλά και πώς το λέει.**

Τα **μη λεκτικά μηνύματα** (εκφράσεις του προσώπου, «σωματική γλώσσα», τόνος της φωνής, απόσταση που κρατάμε από τους άλλους, κλπ.) είναι εξίσου σημαντικά με τα λεκτικά μηνύματα, γιατί μπορεί να εκφράζουν τα συναισθήματά μας. Για να μπορέσει, λοιπόν, ο σύμβουλος καθηγητής να καταλάβει το πώς αισθάνεται ο μαθητής, **πρέπει να ακούει, αλλά και να παρατηρεί προσεκτικά.**

Β. **Κατανόηση και ανταπόκριση του Συμβούλου στα συναισθήματα** του μαθητή (empathy). Να είναι ευαίσθητος, κάθε λεπτό, στις αλλαγές που συμβαίνουν στα προσωπικά νοήματα του μαθητή.

Γ. Λάθη επικοινωνίας

Η τάση να ελέγχουμε και να κατευθύνουμε, π.χ. με το να αποφασίζουμε εμείς για το τι θέμα θα συζητήσουμε με τον μαθητή. Για παράδειγμα, αντί να πούμε «σήμερα θα ήθελα να συζητήσουμε για τον κανονισμό του σχολείου», είναι προτιμότερο να πούμε «τι θα ήθελες να συζητήσεις μαζί μου σήμερα ή τι θα ήθελες να μου πεις;».

Η αξιολόγηση και η κριτική του μαθητή, π.χ. «νομίζω ότι φέρεσαι εγωιστικά», «δεν ήταν τόσο σωστό αυτό που έκανες» κλπ.

Το πατρωνάρισμα, η ηθικολογία και η τάση να «διδάξουμε», π.χ. «θα πρέπει να σέβεσαι τους καθηγητές σου», «θα πρέπει να μην κοροϊδεύεις του συμμαθητές σου», κλπ.

Η τάση να βάζουμε ταμπέλες, π.χ. «υποφέρεις από κόμπλεξ κατωτερότητας», «είσαι πολύ αδύναμος μαθητής» κ.ά.

Η τάση να καθησυχάζουμε τον άλλο είτε με χιούμορ είτε με αλλαγή θέματος, πριν προλάβει να μας δείξει για το μέγεθος μιας δυσάρεστης εμπειρίας που έχει βιώσει, π.χ. «έτσι νιώθουμε όλοι», «θα γίνεις μια χαρά», κλπ.

Το να μην αποδεχόμαστε τα συναισθήματα του μαθητή, το να του λέμε ότι τα θετικά ή αρνητικά συναισθήματά του θα έπρεπε να είναι διαφορετικά από ό,τι είναι, π.χ. « μην είσαι απογοητευμένος», «μη στεναχωριέσαι» κλπ.

Το να δίνουμε συμβουλές. Έτσι, δεν δίνουμε την ευκαιρία στον μαθητή να πάρει τις δικές του αποφάσεις για τα προβλήματά του, π.χ. «μην ξαναφερθείς έτσι στον συμμαθητή σου», κλπ.

Να κάνουμε πολλές ερωτήσεις ταυτόχρονα, π.χ. «τώρα πες μου λεπτομέρειες για το πρόβλημά σου, πώς σε βλέπουν οι φίλοι σου, πώς αισθάνεσαι εσύ, τι κάνεις...» κλπ.

Το να μιλάει όμως ο Σύμβουλος καθηγητής για τον εαυτό του είτε όταν ο μαθητής δε θέλει ν' ακούσει είτε γιατί θα ήθελε να μιλήσει εκείνος για κάτι το οποίο τον απασχολεί.

Το να παίρνει κανείς ύφος επαγγελματικό, π.χ. «Ως σύμβουλος σου, σου λέω ότι έχεις δίκιο» κλπ. [ii]

Η κατανόηση και ανταπόκριση στα συναισθήματα του άλλου, το να μπαίνουμε δηλαδή στη θέση του (ενσυναίσθηση), προϋποθέτουν κατ' αρχήν **την αποδοχή του μαθητή ως ατόμου ξεχωριστού και άξιου σεβασμού.** Όταν αρχίσει να μιλάει ο μαθητής ή εκφράζει τα συναισθήματά του, ο Σύμβουλος καθηγητής **δεν τον διακόπτει ούτε κάνει παρατηρήσεις και σχόλια** που θα τον ωθήσουν σε μία αμυντική στάση. Προσπαθεί, αντίθετα, να συνεργαστεί με τον μαθητή, για να καταλάβει τα προσωπικά του νοήματα και να δει τον κόσμο με τα δικά του μάτια. Είναι, λοιπόν, αναγκαίο να επιδιώξει να δείξει στον μαθητή την κατανόηση προς αυτόν. [ii]

Αυτό γίνεται αφενός **γλωσσικά**, με την επανάληψη από τον Σύμβουλο καθηγητή κάποιων λέξεων του μαθητή ή με την «παράφρασή» τους (ώστε να φανεί ότι ο Σύμβουλος τον παρακολουθεί και τον καταλαβαίνει), αλλά και με την αντανάκλαση συναισθημάτων, αφετέρου **μη λεκτικά. Αντανάκλαση συναισθημάτων σε μη λεκτικό επίπεδο δεν σημαίνει ότι ο Σύμβουλος επηρεάζεται από τα συναισθήματα του μαθητή ή ότι τα οικειοποιείται.** Σημαίνει, όμως, ότι έχει την ευαισθησία να τα κατανοεί και να μεταδίδει στον συμβουλευόμενο αυτή την κατανόηση.[ii]

Πολλές από τις δεξιότητες που αναφέρονται παρακάτω τις χρησιμοποιούμε στην καθημερινή μας ζωή. [ii]

ΤΕΧΝΙΚΕΣ

Ακρόαση/ Προσοχή

Οπτική επαφή: όχι επίμονη ματιά, αλλά μια ευγενική υπενθύμιση ότι είστε παρών με όλη την προσοχή σας.

Στάση του σώματος: Καθίστε κοντά, βλέπετε κατά πρόσωπο τον μαθητή και χαλαρώστε (Η ύπαρξη ενός γραφείου ανάμεσά σας δεν βοηθάει).

Διατηρείτε την επαφή: είναι εύκολο να επικεντρώσετε την προσοχή σας σε κάτι που λέει ο μαθητής και να το συσχετίζετε με τη δική σας εμπειρία, **αλλά είναι καλύτερα να μείνετε στη δική του εμπειρία και να την ακούσετε διεξοδικά. Να έχετε υπομονή.**

Τόπος: Διαλέξτε ένα μέρος όπου δεν θα σας ενοχλούν και κανείς δεν θα μπορεί να ακούσει ό,τι θα συζητήσετε.

Συγκέντρωση: Αν σας απασχολεί κάτι προσωπικό, θα είναι δύσκολο να ακούσετε κάποιον άλλο. Συναντήστε τον μαθητή μια άλλη φορά.

Συναισθήματα: Οι λέξεις δεν αποδίδουν πάντοτε την αληθινή εικόνα των πραγμάτων. Προσπαθήστε να ακούσετε το κρυφό μήνυμα, το οποίο αποκαλύπτεται περισσότερο από τα συναισθήματα που νιώθει ο μαθητής. [ii]

Ανταπόκριση

Δεν απαιτείται απλώς να ακούμε προσεκτικά, αλλά να δείξουμε στον μαθητή ότι τον ακούμε και τον κατανοούμε. Αυτό μπορεί να γίνει με:

Την επανάληψη: Μπορούμε να επαναλάβουμε μια λέξη ή μια πρόταση που φάνηκε ιδιαίτερα σημαντική ή φορτισμένη.

Την περίληψη: Αφού ακούσουμε κάτι που λέει ο μαθητής, μπορούμε να πούμε περιληπτικά αυτό που ακούσαμε και καταλάβαμε: (π.χ. «Για να δω τώρα αν το κατάλαβα σωστά αυτό. Λες ότι.....»)

Την αντανάκλαση συναισθημάτων: Προσέξτε ιδιαίτερα τα συναισθήματα που νιώθει κανείς γι' αυτά που λέει και ενημερώστε τον για αυτά. (π.χ. «Λες ότι όλα είναι εντάξει, αλλά φαίνεσαι λυπημένος....») [ii]

Ερωτήσεις

Στόχος σας στη συνάντηση είναι να εξερευνήσετε αν απασχολεί κάτι τον μαθητή σας.

Ανοιχτές ερωτήσεις: π.χ. «Μίλησε μου περισσότερο γι' αυτό. Τι είναι αυτό που σε ενοχλεί;»
Αποφύγετε ερωτήσεις που οδηγούν σε μονολεκτικές απαντήσεις.

Διευκρινιστικές ερωτήσεις: π.χ. «Δεν είμαι σίγουρος ότι κατάλαβα. Θα μπορούσες να μου εξηγήσεις περισσότερο αυτό το σημείο;». [iii]

Ενεργητική Ακρόαση

- Ακούω με προσοχή
- Ακούω ολόκληρο το μήνυμα χωρίς να διακόπτω
- Δεν ακούω για να διαφωνήσω [ii]

Οδηγίες για ουσιαστική επικοινωνία

- Χρησιμοποιούμε ένα ήρεμο και ανοιχτό τόνο φωνής και στάσης
- Σταματάμε να μιλάμε
- Προσέχουμε τον συνομιλητή μας
- Κάνουμε διευκρινιστικές ερωτήσεις
- Επαναλαμβάνουμε περιληπτικά το αίτημα του συνομιλητή, προκειμένου να βεβαιωθούμε ότι ακούσαμε σωστά.
- Δείχνουμε ενδιαφέρον [ii]

Χειρισμός αντιρρήσεων

Ο συνομιλητής...

- ... έχει προκαταλήψεις
- ... φέρνει αντιρρήσεις
- ... 'προκαλεί'
- ... έχει λίγο χρόνο

γι' αυτό...

- Ακούω προσεκτικά
- Διευκρινίζω
- Μειώνω την ένταση
- Αποφεύγω το "ναι μεν αλλά"
- Συμφωνώ για άλλο θέμα
- Απαντώ
- Συνεχίζω [ii]

Επικοινωνία με έναν θυμωμένο μαθητή

- Ζητήστε του να μιλάει πιο αργά και πιο σιγά (επαναλάβετε τη φράση αυτή όσες φορές χρειαστεί)
- Πείτε του ότι είστε εκεί για να τον βοηθήσετε
- Αναγνωρίστε ότι υπάρχει πρόβλημα και επαναδιατυπώστε το πρόβλημα όπως το καταλάβατε

- Δείξτε ενδιαφέρον για τα συναισθήματά του (πείτε του ότι καταλαβαίνετε τι νιώθει και γιατί είναι θυμωμένος)
- Ρωτήστε τι θέλει να κάνετε για να λυθεί το πρόβλημά του (έτσι στρέφουμε το ενδιαφέρον του στην εξεύρεση λύσης)
- Δώστε και άλλες εναλλακτικές λύσεις. [ii]

Σύμβουλος Καθηγητής και Αποκάλυψη Ενδοοικογενειακής Βίας

Τα παιδιά νιώθουν συνήθως ασφαλή όταν τα φροντίζουν, ιδίως σε δύσκολες καταστάσεις, οικεία τους πρόσωπα, με τα οποία έχουν στενή σχέση από παλιά. Ο εκπαιδευτικός / Σύμβουλος μπορεί να είναι ένα τέτοιο πρόσωπο, που, σε συνδυασμό με τη γνώση του για τον μαθητή και το κοινωνικό του πλαίσιο, καθίσταται αναντικατάστατος.

Μέσα στο σχολικό πλαίσιο, οι ακόλουθες ενδείξεις μπορούν να δημιουργήσουν υπόνοια στους εκπαιδευτικούς ότι ένας μαθητής τους κακοποιείται ή/και παραμελείται.

Σωματικές ενδείξεις (ιδιαίτερα όταν αυτές εμφανίζονται μετά από απουσία του παιδιού από το σχολείο)

- Σημάδια που έχουν ένα ορισμένο σχήμα (π.χ. δάγκωμα) ή μοιάζουν να έχουν προκληθεί από χέρι ή αντικείμενο (π.χ. ραβδί)
- Γδαρσίματα ή μελανιές, για τα οποία δεν υπάρχει καμία εξήγηση ή η εξήγηση δεν ταιριάζει με τα τραύματα ή η ιστορία αλλάζει συνεχώς
- Μελανιές σε ασυνήθιστα μέρη του σώματος όπως πίσω από τα αφτιά
- Αφρόντιστα τραύματα [v]

Πώς μπορεί να αντιδράσει ο Εκπαιδευτικός σε μία Αποκάλυψη;

1) Να είναι διαθέσιμος σε ήσυχο και προστατευμένο χώρο και με τον απαραίτητο χρόνο (δεν πρέπει να διακόψει την συζήτηση επειδή τον πιέζει κάποια υποχρέωση). Πρέπει να είναι εκεί για το παιδί αποκλειστικά.

2) Συχνά είναι η πρώτη αποκάλυψη και είναι σημαντικό το παιδί να νιώσει ανακούφιση

3) Η στήριξη δεν πρέπει να περιορίσει την έρευνα που θα ακολουθήσει

4) Δεν δίνουμε υποσχέσεις που δεν μπορούν να τηρηθούν.

α) Τα παιδιά έχουν ήδη βιώσει την αθέτηση μιας υπόσχεσης

β) Η πιο συχνή υπόσχεση που ζητούν είναι να μην το πούμε σε κανέναν

γ) Διαβεβαιώνουμε ότι θα διαχειριστούμε τις πληροφορίες με σεβασμό και εμπιστευτικότητα

δ) Συχνά τα παιδιά λένε λίγα στην αρχή, για να δουν πώς θα αντιδράσουμε

5) Αφήνουμε τα παιδιά ελεύθερα να εκφραστούν με δικά τους λόγια και με τον δικό τους τρόπο. Παρακολουθούμε προσεκτικά όσα λέει το παιδί και το **ενθαρρύνουμε** να αποκαλύψει τι συνέβη **χωρίς πίεση για λεπτομέρειες**.

6) Αποφεύγουμε λέξεις που μπορεί να ενοχλήσουν και να τρομάξουν. Κάνουμε χρήση λεξιλογίου στο επίπεδο του παιδιού. Αποφεύγουμε, επίσης, λέξεις που μπορεί να μην καταλαβαίνει ή να θεωρεί ντροπιαστικές. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην περίπτωση της σεξουαλικής κακοποίησης.

7) Έλεγχος συναισθημάτων και ηρεμία. Η αντίδραση στα όσα λέει το παιδί είναι σημαντική. Αυτό που θα πουν τα παιδιά μπορεί να σοκάρει. Μια στάση από την πλευρά των εκπαιδευτικών που θα αποπνέει **ηρεμία και φροντίδα** θα λειτουργήσει υποστηρικτικά και θα διευκολύνει το παιδί να συνεχίσει να μιλά. Είναι προτιμότερο οι εκπαιδευτικοί, αντί να δείξουν το θυμό ή την αποστροφή τους για όσα ακούν, να πουν στο παιδί ότι **καταλαβαίνουν** πόσο δύσκολο είναι να μιλήσει γι' αυτό που του συμβαίνει.

8) **Δεν εκφράζουμε αμφισβήτηση**. Κάτι τέτοιο μπορεί να κλειδώσει το παιδί και να κλονίσει την εμπιστοσύνη που μας έχει δείξει.

9) **Δεν εκφράζουμε αποδοκιμασία**. Είναι απαραίτητο να αποφεύγονται τα επικριτικά σχόλια και οι ερωτήσεις όπως «γιατί δεν είπες κάτι νωρίτερα;» ή «γιατί δεν το σταμάτησες;».

10) Δεν πιέζουμε για περισσότερες πληροφορίες ή αποδείξεις. Αφήνουμε ελεύθερο το παιδί να μας πει ό,τι αυτό θέλει.

11) Δεν βιαζόμαστε να δώσουμε διαβεβαιώσεις

12) Αποφεύγουμε να του κάνουμε μάθημα.

13) Πρέπει να διαβεβαιώσουμε το παιδί πως μιλώντας κάνει το σωστό.

14) Τονίζουμε πως είναι φυσικό να νιώθει κάποιος άσχημα όταν του συμβεί κάτι τραυματικό.

15) Δεν μένουμε εντελώς σιωπηλοί

16) Κλείνοντας :

α) Αναφερόμαστε στη δύναμη που χρειάζεται, ώστε να μιλήσεις για κάτι τέτοιο

β) Τονίζουμε ότι αυτό δεν συμβαίνει μόνο στον ίδιο, αλλά και σε άλλα παιδιά

γ) **Διαβεβαιώνουμε το παιδί πως δεν φταίει αυτό για ό,τι συνέβη.**

δ) Αναφερόμαστε στην πρόθεσή μας να σταθούμε δίπλα στο παιδί

ε) Είναι σημαντικό να ενημερώσουμε το παιδί σχετικά με το τι πρόκειται να ακολουθήσει τώρα που ο εκπαιδευτικός γνωρίζει. Η γνώση των όσων θα επακολουθήσουν δίνει στα παιδιά μια αίσθηση ελέγχου της κατάστασης και μειώνει την αβεβαιότητα, η οποία συχνά συμβάλλει στα αυξημένα επίπεδα άγχους των παιδιών. [iv], [v]

Οι ακόλουθοι παράγοντες επηρεάζουν τα παιδιά και πολλές φορές καθυστερούν την αποκάλυψη της κακοποίησής τους:

- Η σχέση του παιδιού με τον θύτη.
- Οι επιπτώσεις που αναμένονται στην περίπτωση που θα γίνει γνωστή η κακοποίηση και σχετίζονται με τις απειλές που ενδεχομένως να δέχεται το παιδί από τον θύτη (π.χ. «Αν το πεις, θα πάω φυλακή και εσύ θα μείνεις μόνος/η σου») ή με τις υποθέσεις για τις πιθανές αντιδράσεις.
- Ο φόβος του παιδιού για αρνητικές αντιδράσεις των γονέων/φροντιστών (π.χ. «θα θυμώσει ο μπαμπάς ή η μαμά αν το μάθει»).
- Ο φόβος του παιδιού ότι δεν θα το πιστέψουν.
- Η ντροπή, αμηχανία ή ενοχή που αισθάνονται τα παιδιά.
- Η ηλικία του παιδιού. [v]

Ο εκπαιδευτικός είναι η πιο βασική ενήλικη παρουσία στη ζωή των παιδιών με καθημερινή επαφή, γι' αυτό και είναι εκείνος που μπορεί να «αναγνωρίσει τα σημάδια» και να αναφέρει περιστατικό πιθανής κακοποίησης ή παραμέλησης.

Αν ο εκπαιδευτικός γίνει δέκτης αναφορών από το παιδί, τις κοινοποιεί χωρίς αναβολή

Ο εκπαιδευτικός δεν είναι ανακριτής ούτε διερευνά το περιστατικό με δική του πρωτοβουλία.

Ένας εκπαιδευτικός **δεν επιτρέπεται να ελέγξει τις περιοχές του σώματος ενός παιδιού** που καλύπτονται από ρούχα για να εξακριβώσει τι συμβαίνει στο παιδί.

Εάν ο εκπαιδευτικός σε πρώτη φάση δεν είναι σίγουρος, καλεί τους γονείς, ώστε να τους «ευαισθητοποιήσει» για ένα θέμα που παρατηρεί στο παιδί και να τους «κινητοποιήσει» να ασχοληθούν με αυτό πχ. παραπομπή σε κάποια υπηρεσία [iv]

Ο Ρόλος του Εκπαιδευτικού στην αντιμετώπιση της κακοποίησης των παιδιών

Οι εκπαιδευτικοί δεν καλούνται να γίνουν ανακριτές και να διερευνήσουν την υπόθεση πιθανής κακοποίησης - παραμέλησης, ούτε να υποκαταστήσουν τους ψυχολόγους ή τους γιατρούς. Άλλωστε, το παιδί δεν πρέπει να υπόκειται σε εξέταση του σώματός του στο σχολικό πλαίσιο. Ρόλος τους είναι με όσες πληροφορίες έχουν συλλέξει από το ίδιο το παιδί, από τους κηδεμόνες και από τις παρατηρήσεις τους να αποφασίσουν το επόμενο βήμα τους, προκειμένου να βοηθήσουν και να προστατεύσουν το παιδί.

Πού κάνω αναφορά γραπτώς για την ενδοοικογενειακή βία;

- **Στις εισαγγελικές αρχές**
- **Στην Ελληνική Αστυνομία**
- **Στο Συνήγορο του Πολίτη - Συνήγορο του Παιδιού**, τηλ. 213 1306744, 213 1306710, 213 1306703 (γραμματεία), Δευτέρα έως Παρασκευή 09:00-16:00, και στη Γραμμή για τα Παιδιά 800 1132000 χωρίς χρέωση, Δευτέρα έως Παρασκευή 09:00-16:00. Η έγγραφη αναφορά δεν είναι ανώνυμη προς τον Συνήγορο, αλλά διασφαλίζεται η τήρηση ανωνυμίας προς τρίτους.
- Το **Χαμόγελο του Παιδιού** λαμβάνει ανώνυμες και επώνυμες καταγγελίες στην «**Εθνική Τηλεφωνική Γραμμή για τα Παιδιά SOS 1056**» και τις προωθεί στις αρμόδιες Αρχές για την Σεξουαλική Κακοποίηση των Παιδιών και την ενδοοικογενειακή βία.
- κ.α. [iv]

Άλλες υπηρεσίες υποστήριξης:

- 24ωρη τηλεφωνική γραμμή Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας 197 του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (οι κλήσεις είναι δωρεάν).
- Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού, τηλέφωνο: 210 7715791, Δευτέρα έως Παρασκευή 9:00-17:00.
- Τηλεφωνική γραμμή «Μαζί για το Παιδί» • 115 25, Δευτέρα έως Παρασκευή 9:00-21:00.
- Κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων κάθε περιοχής.
- Το Εθνικό Ευρετήριο Οργανισμών και Υπηρεσιών Διαχείρισης Περιστατικών Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών.
- κ.α. [iv]

Γιατί πρέπει να αναφέρω το περιστατικό;

Άρθρο 23 - Νόμος 3500/2006 - Υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών

1. Εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ο οποίος, κατά την εκτέλεση του εκπαιδευτικού του έργου, με οποιονδήποτε τρόπο πληροφορείται ή διαπιστώνει ότι έχει διαπραχθεί σε βάρος μαθητή έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας, ενημερώνει, χωρίς καθυστέρηση, τον διευθυντή της σχολικής μονάδας.

Ο διευθυντής της σχολικής μονάδας ανακοινώνει, αμέσως, την αξιόποινη πράξη στον αρμόδιο εισαγγελέα, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 37 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή.

Την ίδια υποχρέωση έχουν οι εκπαιδευτικοί και οι διευθυντές των ιδιωτικών σχολείων, καθώς και οι υπεύθυνοι των πάσης φύσεως Μονάδων Προσχολικής Αγωγής.

2. Κατά την προδικασία και τη διαδικασία στο ακροατήριο, ο διευθυντής της σχολικής μονάδας, ο οποίος ανακοίνωσε την αξιόποινη πράξη στις παραπάνω αρμόδιες αρχές, και ο εκπαιδευτικός, ο οποίος την πληροφορήθηκε ή τη διαπίστωσε, καλούνται να εξετασθούν ως μάρτυρες, μόνο αν η πληροφορία δεν αποδεικνύεται με οποιοδήποτε άλλο αποδεικτικό μέσο. [vi]

ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Άρθρο: 37

1. Οι ανακριτικοί υπάλληλοι οφείλουν να ανακοινώσουν χωρίς χρονοτριβή στον αρμόδιο εισαγγελέα οτιδήποτε πληροφορούνται με κάθε τρόπο για αξιόποινη πράξη που διώκεται αυτεπαγγέλτως.

2. **Οι υπόλοιποι δημόσιοι υπάλληλοι**, καθώς και εκείνοι στους οποίους ανατέθηκε προσωρινά δημόσια υπηρεσία, έχουν την ίδια υποχρέωση για τις αξιόποινες πράξεις της παρ. 1, αν πληροφορήθηκαν γι' αυτές κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους.

3. Η ανακοίνωση γίνεται γραπτώς και πρέπει να περιέχει όλα τα στοιχεία που υπάρχουν και αφορούν την αξιόποινη πράξη, τους δράστες και τις αποδείξεις. [vi]

Βασικές Οδηγίες Πρώτης Συνάντησης

Χρονική διάρκεια : 10 λεπτά

Είναι σημαντικό να εστιάσετε στη δημιουργία μίας φιλικής ατμόσφαιρας, στην οποία ο μαθητής να νιώθει άνεση, ασφάλεια και στη συνέχεια σιγουριά. Καλωσορίστε τον μαθητή με το μικρό του όνομα. Σε όλη την διάρκεια της συζήτησης να απευθύνεστε στον μαθητή με το μικρό του όνομα. Καθίστε κοντά στον μαθητή ακολουθώντας τις παραπάνω οδηγίες.

Αρχικά συστηθείτε και παρουσιάστε τον εαυτό σας:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: Ονομάζομαι ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ και είμαι εκπαιδευτικός σε αυτό το σχολείο 10 ΧΡΟΝΙΑ. Διδάσκω ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ. Επίσης ασχολούμαι με αρκετές δράσεις στο σχολείο όπως με την ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΟΜΑΔΑ και την ΟΜΑΔΑ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ. Συμμετέχω στον θεσμό του Σύμβουλου καθηγητή ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 3 ΧΡΟΝΙΑ.

Στη συνέχεια αναφερθείτε στο σκοπό του θεσμού.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: Στο σχολείο μας τα τελευταία 3 χρόνια εφαρμόζεται ο καινοτόμος θεσμός του Συμβούλου Καθηγητή. Κάθε μαθητής της Α΄ Τάξης έχει τον δικό του Σύμβουλο Καθηγητή, στον οποίο μπορεί να απευθυνθεί για οποιοδήποτε πρόβλημα τον απασχολεί είτε αφορά τα μαθήματα, είτε άλλα θέματα της σχολικής ή ακόμα και της προσωπικής του ζωής. Κάθε Σύμβουλος καθηγητής είναι σύμβουλος σε 4 μαθητές.

Φέτος γράφτηκες στην Α΄ Τάξη ενός Επαγγελματικού Λυκείου, που είναι ένας χώρος εκπαίδευσης διαφορετικός από το περιβάλλον του Γυμνασίου. Οι Σύμβουλοι Καθηγητές έχουν ως σκοπό να σας υποδεχθούν στο σχολείο μας και να σας βοηθήσουν, ώστε η προσαρμογή σας σε αυτό να είναι ομαλή και ευχάριστη.

Στην αρχή της συνάντησης γίνεται βεβαίως αναφορά στην εχεμύθεια, καθώς αυτό βοηθά και ενισχύει την σχέση του Σύμβουλου με τον μαθητή.

Στη συνέχεια ζητήστε να σας παρουσιάσει το εαυτό του.

Αν δείτε ότι δυσκολεύεται μπορείτε να τον βοηθήσετε με τις παρακάτω απλές ερωτήσεις:

Θα ήθελες να μου πεις:

Μένεις κοντά στο σχολείο ή σε ποια περιοχή μένεις;

Πόσο χρόνο χρειάζεσαι για να έρθεις στο σχολείο;

Χρησιμοποιείς συγκοινωνία για να έρθεις;

Μένεις με τους γονείς σου;

Έχεις αδέρφια ;

Ανάλογα με τις απαντήσεις, μπορούμε να διαμορφώσουμε και να προσαρμόσουμε τις ερωτήσεις που θα ακολουθήσουν π.χ. στην περίπτωση που οι γονείς είναι χωρισμένοι ή ένας γονιός δεν είναι στη ζωή ή ΑΠΟΥΣΙΑΖΕΙ από τη ζωή του παιδιού ή κάποιος γονιός ή και οι δύο είναι άνεργοι κ.ά.

Κάνουμε κάποιες ερωτήσεις σχετικά με το σχολείο από το οποίο έχει έρθει και τη γνώμη του για το δικό μας σχολείο και αν έχει προσαρμοστεί.

Από ποιο σχολείο έρχεσαι;

Διαφέρει αυτό το σχολείο από το δικό μας σχολείο;

Σε τι διαφέρει;

Ποια είναι η γνώμη σου για το σχολείο μας;

Τι σου αρέσει;

Τι δεν σου αρέσει;

Έχεις κάνει φίλους;

Ποιοι είναι αυτοί οι φίλοι σου (αν υπάρχουν);

Κάνουμε μια αναφορά για τις δραστηριότητες του σχολείου μας:

Έχεις κάποια χόμπι (μουσική, χορός, ζωγραφική, φωτογραφία, κατασκευές, θέατρο, αθλήματα);

Το σχολείο μας γνωρίζει αν έχει κάποιες δραστηριότητες;

Αν δεν γνωρίζει κάποιες από αυτές του τις παρουσιάζουμε:

Το σχολείο μας έχει μια πολύ δυναμική Θεατρική Ομάδα ..., μια Ομάδα Ζωγραφικής όπου ... πολύ ενδιαφέρουσες Αθλητικές Δραστηριότητες όπως ... κ.α.

Θα σου άρεσε να ασχοληθείς με κάποιες από αυτές;

Τον ρωτάμε αν μας δίνει την άδεια να ενημερώσουμε τους αντίστοιχους καθηγητές των δράσεων του σχολείου ότι θα ήθελε να ασχοληθεί με αυτές τις δράσεις.

Τέλος τον ρωτάμε αν θα ήθελε να μας ρωτήσει κάτι, αν έχει απορίες τις οποίες θα μπορούσαμε να του απαντήσουμε.

Κλείνουμε σιγά σιγά την συζήτηση

Τον ενημερώνουμε ότι θα ξανασυναντηθούμε σε 15 ημέρες περίπου, χωρίς να ορίσουμε ώρα και ημέρα.

Πως αν χρειαστεί την βοήθεια μας μπορεί να απευθυνθεί σε εμάς σε κάποιο διάλειμμα αλλά μόνο για να μας αναφέρει το πρόβλημα. Του εξηγούμε ότι δεν θα μπορεί να μιλήσει μαζί μας όποτε θέλει, γιατί υπάρχει συγκεκριμένη διαδικασία για τις συναντήσεις.

Τον ευχαριστούμε για την συζήτηση και για το ότι μας εμπιστεύτηκε.

Επιστρέφουμε τον μαθητή στην τάξη του.

Σε όλη την διαδρομή προς την τάξη καλό είναι να συζητάμε άσχετα πράγματα με τον μαθητή μας, ώστε να μην δημιουργηθεί κλίμα αμηχανίας. [viii]

Μετά από την συνάντηση καλό είναι να κρατήσουμε σημειώσεις για όσα μας είπε ο μαθητής, ώστε να τα θυμόμαστε για την επόμενη συνάντηση.

ΠΡΟΣΟΧΗ με την εχεμύθεια και τα προσωπικά δεδομένα που μας εμπιστεύτηκε ο μαθητής μας.

Βασικές Οδηγίες Δεύτερης Συνάντησης

Χρονική διάρκεια : 10 λεπτά

Αν εσείς ή ο μαθητής νιώθει αμηχανία, είναι καλύτερα να τερματίσετε την συνάντηση.

Κάνουμε κάποιες ερωτήσεις σχετικά με την πρώτη συνάντηση

Πώς σου φάνηκε η πρώτη συνάντηση;

Σε βοήθησε καθόλου;

Συζήτησες για τον θεσμό του Σύμβουλου Καθηγητή με κάποιον (φίλο εκτός σχολείου, γονέα, συγγενή, συμμαθητή); Τι σου είπαν;

Γνωρίζεις αν εφαρμόζεται σε κάποιο άλλο σχολείο;

Θα το πρότεινες σε κάποιον φίλο σου από άλλο σχολείο;

Κάνουμε κάποιες ερωτήσεις σχετικά με τις εντυπώσεις από το σχολείο μας

Τώρα που έχουν περάσει αρκετές εβδομάδες από τότε που ήρθες στο σχολείο μας, πώς νιώθεις; Όπως ένιωθες στην αρχή ή έχει αλλάξει κάτι;

Υπάρχει κάτι που θα ήθελες να αλλάξει;

Με τους συμμαθητές σου όλα καλά;

Υπάρχει κάτι που σε ενοχλεί;

Με τα μαθήματά σου πώς τα πηγαίνεις;

Σε ποιο μάθημα τα καταφέρνεις καλύτερα;

Ποια μαθήματα σου αρέσουν περισσότερο;

Υπάρχουν μαθήματα που σε δυσκολεύουν;

Έχεις γραφτεί σε κάποια ομάδα ενδιαφέροντος του σχολείου (Θεατρική, Ζωγραφικής, Φωτογραφίας, Ρομποτικής, Αθλητικά κ.α.);

Πιστεύεις ότι η παρουσία σου μέσα στην τάξη είναι αυτή που θα έπρεπε (αν κάνει φασαρία, αν είναι επιμελής);

(Αν όχι):

Πώς νιώθεις για αυτό;

Θα ήθελες να κάνεις κάτι γι' αυτό, ώστε η εικόνα που έχουν οι καθηγητές σου και οι συμμαθητές σου για σένα να αλλάξει;

Έχεις σκεφτεί τι θα μπορούσες να κάνεις;

Αν υπάρχει χρόνος, θα μπορούσατε να συζητήσετε για τον κανονισμό του σχολείου και τις απουσίες.

Έχεις κάνει καθόλου απουσίες;

Γνωρίζεις το όριο των απουσιών;

Έχεις διαβάσει τον εσωτερικό κανονισμό του σχολείου;

Θα ήθελες να συζητήσουμε γι' αυτό;

Κλείνουμε σιγά σιγά την συζήτηση

Τον ενημερώνουμε ότι θα ξανασυναντηθούμε σε 15 ημέρες περίπου, χωρίς να ορίσουμε ώρα και ημέρα.

Πως, αν χρειαστεί τη βοήθειά μας, μπορεί να απευθυνθεί σ' εμάς σε κάποιο διάλειμμα, αλλά μόνο για να μας αναφέρει το πρόβλημα. Του εξηγούμε ότι δεν θα μπορεί να μιλήσει μαζί μας όποτε θέλει, γιατί υπάρχει συγκεκριμένη διαδικασία για τις συναντήσεις.

Τον ευχαριστούμε για την συζήτηση και για το ότι μας εμπιστεύτηκε.

Επιστρέφουμε τον μαθητή στην τάξη του.

Σε όλη την διαδρομή προς την τάξη καλό είναι να συζητάμε άσχετα πράγματα με τον μαθητή μας, ώστε να μην δημιουργηθεί κλίμα αμηχανίας. [viii]

Μετά από την συνάντηση καλό είναι να κρατήσουμε σημειώσεις για όσα μας είπε ο μαθητής, ώστε να τα θυμόμαστε για την επόμενη συνάντηση.

ΠΡΟΣΟΧΗ με την εχεμύθεια και τα προσωπικά δεδομένα που μας εμπιστεύτηκε ο μαθητής μας.

Παράδειγμα συζήτησης Σύμβουλου Καθηγητή με Μαθητή

Τα πρόσωπα και η συζήτηση είναι φανταστικά.

Ο μαθητής είναι σε έξαλλη κατάσταση. *(Συνοφρυωμένος και με σφικτές γροθιές)*

Μαθητής: Δεν είναι δυνατόν να συμβαίνει αυτό ! Δεν είναι σχολείο αυτό !

Σύμβουλος: Μπορώ να βοηθήσω; Είναι κάτι που σε προβληματίζει; *(χαλαρή στάση και άνετες χειρονομίες)*

Μαθητής: Είναι αδιανόητο! Με ενημέρωσε ο υπεύθυνος του τμήματος ότι έχω 48 αδικαιολόγητες απουσίες.

Σύμβουλος: Σύνολο απουσιών πόσες έχεις;

Μαθητής: Συνολικά έχω 95 απουσίες. Το πρόβλημα είναι οι αδικαιολόγητες. Δεν μπορώ να καταλάβω πώς έγιναν τόσες πολλές απουσίες. Πότε τις έκανα.

Σύμβουλος: *(Κίνηση του κεφαλιού)*

Μαθητής: Και έχω χρησιμοποιήσει όλα τα χαρτιά δικαιολόγησης απουσιών. Και τα 10 χαρτιά. Τι θα κάνω τώρα;

Σύμβουλος: Καταλαβαίνω ότι τα πράγματα είναι δύσκολα, αλλά δεν μένεις από απουσίες ακόμα, έτσι δεν είναι;

Μαθητής: Το ξέρω αλλά αν κάνω ακόμα μερικές απουσίες θα μείνω στην ίδια τάξη. Και είμαστε ακόμα στο πρώτο τετράμηνο. Θα σκάσω! Τι θα πει η μάνα μου!

Σύμβουλος: Καταλαβαίνω ότι νιώθεις πελαγωμένος και σε αδιέξοδο. Σε προβληματίζει το σύνολο των αδικαιολόγητων απουσιών σου. Η μητέρα σου δεν έχει ενημερωθεί για τις προηγούμενες απουσίες σου;

Μαθητής: Τις περισσότερες τις έκανα αυτό τον μήνα. Δεν είχα τόσες πολλές τον προηγούμενο μήνα.

Σύμβουλος: Πώς πιστεύεις ότι έγιναν αυτές οι απουσίες;

Μαθητής: Οι περισσότερες έγιναν τις πρώτες ώρες.

Σύμβουλος: Αργείς να έρθεις στο σχολείο;

Μαθητής: Ναι.

Σύμβουλος: Δεν μένεις όμως μακριά.

Μαθητής: Όχι, αργώ να ξυπνήσω το πρωί. Με ξαναπαίρνει ο ύπνος.

Σύμβουλος: Γιατί πιστεύεις ότι δεν μπορείς να ξυπνήσεις το πρωί;

Μαθητής: Ε ... να. Αργώ να κοιμηθώ το βράδυ.

Σύμβουλος: Δηλαδή;

Μαθητής: Κοιμάμαι κατά τις 2 το βράδυ.

Σύμβουλος: Ασχολείσαι με κάτι ως εκείνη την ώρα;

Μαθητής: Είμαι στο Internet και μιλώ με τους φίλους μου με το κινητό ή στον υπολογιστή και παίζω παιχνίδια.

Σύμβουλος: Καταλαβαίνω. Είναι φυσικό να μην μπορείς να ξυπνήσεις το πρωί.

Μαθητής: Ναι. Πολλές φορές πάω για ύπνο και στις 3 το πρωί, ανάλογα.

Σύμβουλος: Τι πιστεύεις ότι μπορείς να κάνεις τώρα;

Μαθητής: Σίγουρα να κοιμάμαι νωρίτερα. Αλλά έχω συνηθίσει να κοιμάμαι αργά.

Σύμβουλος: Πώς πιστεύεις ότι θα μπορέσεις να καταφέρεις να κοιμάσαι νωρίτερα. Τι μπορείς να αλλάξεις;

Μαθητής: Να μην παίζω παιχνίδια τόσο αργά και να κλείνω το κινητό μου.

Σύμβουλος: Τι ώρα πιστεύεις ότι θα είναι καλά να κοιμάσαι;

Μαθητής: Πιστεύω στις 12 είναι καλά.

Σύμβουλος: Πολύ καλή ώρα. Και το πρωί, αν τύχει και σε ξαναπάρει ο ύπνος, τι μπορείς να κάνεις για αυτό;

Μαθητής: Δεν ξέρω. Ίσως αν μπορούσε κάποιος να με ξυπνούσε, καλά θα ήταν.

Σύμβουλος: Η μητέρα σου θα μπορούσε να το κάνει αυτό;

Μαθητής: Ναι, αν με έπαιρνε τηλέφωνο ή κάποιος φίλος μου.

Σύμβουλος: Ωραία πολύ καλή ιδέα! Θα μπορούσες να το δοκιμάσεις. Χαίρομαι που βρήκες αυτές τις ωραίες λύσεις. Οπότε μπορείς να κλείνεις τον υπολογιστή σου και το κινητό σου στις 12. Είναι καλά;

Μαθητής: Ναι, νομίζω πολύ καλά.

Σύμβουλος: Και να σου τηλεφωνεί η μητέρα σου το πρωί, για να δει αν ξύπνησες. Τι λες, μπορείς να το κάνεις;

Μαθητής: Πιστεύω ότι μπορώ να δοκιμάσω.

Σύμβουλος: Είδες ότι μπορείς να τα καταφέρεις να μην κάνεις άλλες απουσίες.

Μαθητής: Ναι

Σύμβουλος: Άλλωστε, στο πρώτο τετράμηνο έχεις κάνει εξαιρετική προσπάθεια σε όλα τα μαθήματα και είναι κρίμα να πάει χαμένος όλος αυτός ο κόπος. Συμφωνείς σε αυτό;

Μαθητής: Ναι, είναι κρίμα.

Σύμβουλος: Σε βλέπω πιο ήρεμο. Είσαι καλύτερα τώρα;

Μαθητής: Ναι, πολύ καλύτερα

Σύμβουλος: Όμως, κάτι σε απασχολεί ακόμα.

Μαθητής: Αν μάθει η μητέρα μου ότι έχω τόσες πολλές απουσίες, ποιος την ακούει τώρα; Θα γίνει χαμός στο σπίτι.

Σύμβουλος: Καταλαβαίνω ότι αυτό σε στεναχωρεί και σε αγχώνει. Πιστεύεις ότι η μητέρα σου έχει δίκιο να στεναχωριέται;

Μαθητής: Ε, ναι. Αλλά τώρα τι μπορώ να κάνω;

Σύμβουλος: Εσύ πώς νιώθεις γι' αυτό;

Μαθητής: Δεν μου αρέσει η μητέρα μου να στεναχωριέται. Έρχεται κουρασμένη από την δουλειά κι εγώ της φορτώνω τα προβλήματα μου.

Σύμβουλος: Μπράβο σου που νοιάζεσαι για την μητέρα σου. Τι πιστεύεις ότι μπορείς να κάνεις για αυτό;

Μαθητής: Θα μπορούσα να τις εξηγήσω, ε, να αυτά που είπα και σε εσάς.

Σύμβουλος: Πιστεύω ότι σκέπτεσαι σωστά. Μια συζήτηση, έτσι ήρεμα, με την μητέρα σου πιστεύω ότι θα λύσει όλα τα προβλήματα.

Μαθητής: Θα το δοκιμάσω.

Σύμβουλος: Έχεις ηρεμήσει τώρα; Πώς αισθάνεσαι;

Μαθητής: Νομίζω καλύτερα. Πιστεύω ότι θα μιλήσω με την μητέρα μου και θα πάνε όλα καλά. Θα προσπαθήσω να μην κάνω άλλες απουσίες. Έτσι κι αλλιώς, δεν έχω άλλα περιθώρια.

Σύμβουλος: Σωστά.

Βλέπουμε ότι ο Σύμβουλος **επικεντρώνεται στα προτερήματα** και τις ικανότητες που διαθέτει ο μαθητής, για να αντιμετωπίσει με επιτυχία το πρόβλημα του, που γίνονται αντιληπτά με την προσεκτική ακρόαση θετικών και αρνητικών σχολίων. **Η εστίαση στο θετικό** δίνει στο μαθητή μια στέρεη βάση σιγουριάς, για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα που τον απασχολεί [ix] «Ωραία, πολύ καλή ιδέα! Θα ... που βρήκες αυτές τις ωραίες λύσεις», «Μπράβο σου που νοιάζεσαι για τη μητέρα σου», «Άλλωστε, στο πρώτο τετράμηνο έχεις ... κρίμα να πάει χαμένος όλος αυτός ο κόπος» .

Η ακρόαση, η **διευκρίνιση των πληροφοριών** και η **επίδειξη της κατανόησής τους** είναι από τις βασικότερες τεχνικές που εφαρμόζει ο Σύμβουλος [ix].

Γλώσσα του σώματος: Συνοφρύωμα και σφικτές γροθιές από την πλευρά του μαθητή, χαλαρή στάση και άνετες χειρονομίες από την πλευρά του Συμβούλου. Ενθάρρυνση για συνέχιση της συζήτησης με κατάλληλη κίνηση του κεφαλιού [ix].

Ύφος της φωνής: Ο υψηλός τόνος ομιλίας μετατρέπεται και διατηρείται σε ήπιο, παρά τον αρχικό, έντονο εκνευρισμό του μαθητή. Η διατήρηση του ήπιου τόνου οφείλεται στους χειρισμούς του Συμβούλου [ix].

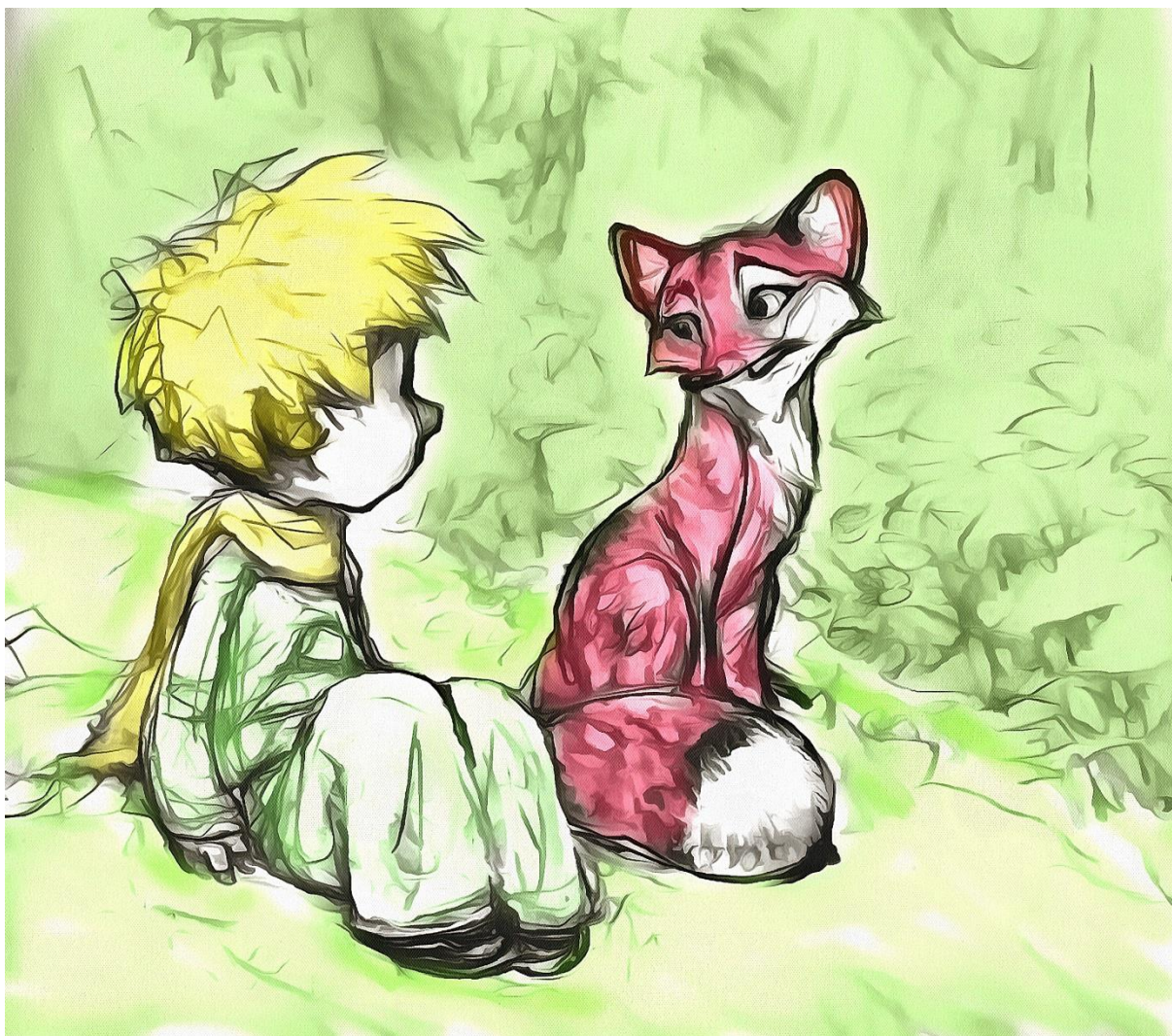
Λεκτική ακολουθία: Ο Σύμβουλος δεν διακόπτει τη ροή της ομιλίας του μαθητή [ix].

Χρήση ερωτήσεων ανοιχτού τύπου: «Πώς ... », «Γιατί ... »

Ανακεφαλαίωση, σύμπτυξη και συγκέντρωση σκέψεων και αποκρυστάλλωση συναισθημάτων εφαρμόζεται σε αρκετά στάδια της συζήτησης [ix] «Οπότε μπορείς να κλείνεις τον υπολογιστή σου ... για να δει αν ξύπνησες.», «Μια συζήτηση, έτσι ήρεμα, ... θα λύσει όλα τα προβλήματα».

Διευκρινίσεις συναισθημάτων και ενσυναίσθηση «Καταλαβαίνω ότι τα πράγματα είναι δύσκολα», «Καταλαβαίνω ότι αυτό σε στεναχωρεί και σε αγχώνει», «Σε βλέπω πιο ήρεμο. Είσαι καλύτερα τώρα;», «Έχεις ηρεμήσει τώρα; Πώς αισθάνεσαι;», «Καταλαβαίνω ότι νιώθεις πελαγωμένος και σε αδιέξοδο».

Συχνά, ο μαθητής είναι ικανός να βρει μόνος του τις απαντήσεις στα θέματα που τον απασχολούν, απλώς χρειάζεται να διευκολυνθεί από τον Σύμβουλο, ώστε να τα προσδιορίσει και εν συνεχεία να αναζητήσει τις λύσεις που επιθυμεί [ix].

Μια πτυχή του μαθήματος της αλεπούς προς τον Μικρό Πρίγκιπα είναι το θέμα της φιλίας και ο τρόπος με τον οποίο κτίζεται. Η διαδικασία αυτή αφορά το «**ημέρωμα**» και η αλεπού εξηγεί στον Μικρό Πρίγκιπα τα στοιχεία που πρέπει να την χαρακτηρίζουν. Μια φιλία δημιουργείται μέσα από **την καλή διάθεση, την αγάπη, την αφοσίωση, την ειλικρίνεια, την εμπιστοσύνη, την κατανόηση και την υπευθυνότητα** απέναντι στον άλλο. Τέλος, για να αναπτυχθεί η φιλία, θα πρέπει να επενδυθεί **χρόνος και ενέργεια** (υπομονή, σιωπή, προσήλωση, ακρίβεια, συνέπεια, προσμονή). Ο δεσμός που έχει αναπτύξει ο Μικρός Πρίγκιπας με το τριαντάφυλλο του αποτελεί το παράδειγμα μιας σχέσης ζωής. Το μάθημα από την αλεπού βοήθησε τον Μικρό Πρίγκιπα να συνειδητοποιήσει πόσο σημαντική είναι η φιλία του με το τριαντάφυλλο, με αποτέλεσμα να αποφασίσει να γυρίσει πίσω κοντά του. Γνωρίζει ότι το τριαντάφυλλο του δεν έχει την επιθυμητή συμπεριφορά, αλλά αντιλαμβάνεται ότι **αυτό που έχει σημασία είναι αυτό που εσύ προσφέρεις και όχι το αντάλλαγμα που θα σου δοθεί**. [x]

Ο Σύμβουλος Καθηγητής δεν είναι φίλος με τον μαθητή, όμως χρησιμοποιεί τα ίδια ακριβώς εργαλεία με τον Μικρό Πρίγκιπα του Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ.

Δεν μπορώ να σου δώσω λύσεις
για όλα τα προβλήματα της ζωής σου,
ούτε έχω απαντήσεις
για τις αμφιβολίες και τους φόβους σου ·
όμως, μπορώ να σ' ακούσω
και να τα μοιραστώ μαζί σου.

Δεν μπορώ ν' αλλάξω
το παρελθόν ή το μέλλον σου.
Όμως, όταν με χρειάζεσαι
θα είμαι εκεί μαζί σου.

Δεν μπορώ να αποτρέψω τα παραπατήματά σου.
Μόνο μπορώ να σου προσφέρω το χέρι μου
να κρατηθείς και να μην πέσεις.

Χόρχε Λουίς Μπόρχες, «Ποίημα στους φίλους»

Πηγές:

- i. Επιμόρφωση Στελεχών Παροχής Συμβουλευτικών Υπηρεσιών - Άρτεμις Γιώτσα, Αθήνα 2010
- ii. Στοιχεία Επικοινωνίας - Συμβουλευτικής – Ακμή, Αθήνα 2007
- iii. Η καινοτομία του καθηγητή αναφοράς (συμβούλου): Στόχοι και διαδικασία υλοποίησης , Α. Σιγανού ΣΣ ΠΕ06 , Ν. Νικολάου ΣΣ ΠΕ1204 και Κ. Πίττα εκπαιδευτικού στο 2ο ΕΠΑΛ Χαλκίδας
- iv. Ημερίδα με θέμα: «κακοποίηση των παιδιών & σχολική βία: ο ρόλος του εκπαιδευτικού», Χαράλαμπος Μπαμπαρούτσης, Αθήνα 2016
- v. Οδηγός εφαρμογής του πρωτόκολλου διερεύνησης, διάγνωσης και διαχείρισης κακοποίησης - παραμέλησης παιδιών για επαγγελματίες
- vi. Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμ. 258/1986 (Α' - 121), Κώδικας ποινικής Δικονομίας
- vii. Σωματική Επικοινωνία: Η Γλώσσα του Σώματος., *Γιώργου Παπατριανταφύλλου, 2015*,
Ιστοσελίδα: <http://inspireyourlife.gr>
- viii. Οδηγίες πρώτης και δεύτερης συνάντησης του Σύμβουλου Καθηγητή, 1 ΓΕΛ Βύρωνα.
- ix. Μέθοδος Πρακτικής Προσέγγισης, Δήμητρα Γεννηματά, Γεώργιος Στάμου, Αθήνα 2006
- x. <http://filologikesidees.blogspot.gr>, Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ "Ο Μικρός Πρίγκιπας", 2015
- xi. Ημερίδα με θέμα «Καθηγητής Σύμβουλος, ρόλος – σημασία – προοπτικές στη σχολική κοινότητα», 1 ΕΠΑ.Λ. Δάφνης, Αθήνα 2017